

УДК 342.7:364.6(477)

Пальшков К.Є.

ORCID 0000-0003-4383-004X

Нівня Г.О.

ORCID 0000-0002-0392-7392

Ніцевич А.С.

ORCID 0009-0001-8368-8829

ПРАВА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ПОКОЛІНЬ ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена аналізу прав осіб з інвалідністю в контексті історії розвитку поколінь прав людини. Актуальність дослідження зумовлена глибинними трансформаціями сучасного праворозуміння та посиленням уваги до інклюзивних підходів у правовій доктрині.

Автори звернули увагу, що процес глобалізації, цифровізація суспільства, інклюзія, запровадження міжнародних стандартів та євроінтеграція України стали поштовхом до повного переосмислення місця осіб з інвалідністю у системі правових гарантій та переходу від декларативного закріплення до реального забезпечення рівності у всіх сферах суспільного життя.

Попри активізацію процесів безбар'єрності, особи з інвалідністю продовжують зустрічатися з системними викликами у реалізації своїх прав. Це стосується передусім доступу до освітніх та соціальних благ, праці, активної участі у державних справах тощо.

У науковому дослідженні автори проаналізували трансформацію моделей інвалідності як відображення зміни наукових і правових підходів до розуміння людської гідності та суб'єктності, а також визначили особливості сучасного етапу розвитку прав осіб з інвалідністю в умовах формування четвертого покоління прав людини.

Акцентовано увагу на тому, що права осіб з інвалідністю потребують свого переосмислення в контексті формування четвертого покоління прав людини. На сьогодні, ці питання викликають дискусію. Адже, це зумовлено, по-перше, тим, що є недостатньо вивченими можливості реалізації цих прав особами з інвалідністю; по-друге, деякі права четвертого покоління створюють нові зони ризику для дискримінації осіб з інвалідністю.

А тому подальший розвиток прав людини потребує системного міждисциплінарного осмислення із залученням як наукової спільноти, так і лідерів думок.

Як висновок, дослідники зазначають, що розвиток прав осіб з інвалідністю слід розглядати як органічну складову загальної еволюції прав людини. Їхня трансформація демонструє перехід до інклюзивної моделі правової та соціальної держави, де центральними цінностями є людська гідність і рівні можливості.

Ключові слова: покоління прав людини, безбар'єрність, інклюзія, дискримінація, особи з інвалідністю, моделі інвалідності, доступність, біоетика, цифровізація, глобалізація, трансформація, трудове право, соціальна нерівність.

DOI 10.34079/2518-1319 -2026-16-31-275-284

Постановка проблеми та її актуальність. Актуальність дослідження прав осіб з інвалідністю в контексті історії розвитку поколінь прав людини зумовлена глибинними трансформаціями сучасного праворозуміння та посиленням уваги до інклюзивних підходів у правовій доктрині. Умови глобалізації, розробка міжнародних стандартів у сфері прав людини, а також імплементація положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю актуалізують необхідність комплексного переосмислення місця осіб з інвалідністю у системі правових гарантій. Особливої ваги набуває проблема переходу від декларативного закріплення рівності до її реального забезпечення у різних сферах суспільного життя.

Сучасні соціальні та правові процеси демонструють, що попри значний прогрес у нормативному регулюванні, особи з інвалідністю все ще стикаються з системними бар'єрами у реалізації своїх прав. Це стосується як доступу до соціальних благ, освіти, праці, так і повноцінної участі у суспільному та політичному житті. Водночас еволюція моделей інвалідності – від медичної до соціальної та правозахисної – відображає загальну зміну парадигми прав людини, що передбачає зростання ролі принципів гідності, інклюзії та недискримінації.

Додаткового значення набуває поява нових викликів, пов'язаних із формуванням четвертого покоління прав людини, розвитком цифрових технологій та біоетики. Ці процеси не лише створюють нові можливості для реалізації прав осіб з інвалідністю, але й формують потенційні ризики їхнього порушення, зокрема у сфері штучного інтелекту, обробки персональних даних та генетичних технологій. У цьому контексті особливо важливим є дослідження взаємозв'язку між еволюцією прав людини та трансформацією правового статусу осіб з інвалідністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснюючи аналіз наукових публікацій та досліджень зазначаємо, що розширилася тематика прав осіб з інвалідністю. Якщо раніше фокус уваги науковців був спрямований на соціальне забезпечення, то сьогодні акцентується увага на таких правах як недискримінація, інклюзія, безбар'єрність, новітніх технологічних правах та правах, пов'язаних із розвитком цифровізованого суспільства. Все більше авторів фокусуються на ефективності механізмів реалізації прав осіб з інвалідністю, а не тільки на їх декларуванні та юридичному оформленні. У контексті цього відмічаємо праці О.Аврамової, де сформовано концепцію четвертого покоління прав людини та проаналізовано трансформацію уявлень про зміст прав людини під впливом глобалізації, біотехнологічного прогресу, цифровізації та розвитку інформаційних систем. Не можливо не згадати і наукові роботи Д.Чернецького, в яких проводиться аналіз та критичний огляд двох основних моделей інвалідності у західному суспільстві (медичної та соціальної). Своєї уваги вимагають також праці Н.Шевчук, в яких досліджується еволюція міжнародних стандартів правосуб'єктності осіб з інвалідністю, фокусуючись на переході від медичної до соціальної та правозахисної моделі.

Проте, попри наявність багатьох наукових праць, згадана тема є актуальною та потребує свого вивчення та дослідження.

Метою наукової статті є комплексний аналіз розвитку прав осіб з інвалідністю в контексті концепції поколінь прав людини та визначення їх актуального змісту.

Завданнями дослідження є:

- дослідити еволюцію прав осіб з інвалідністю у контексті загального розвитку поколінь прав людини;
- розглянути нормативно-правові акти, що закріплювали права осіб з інвалідністю в контексті історії розвитку поколінь прав людини;

-проаналізувати трансформацію моделей інвалідності як відображення зміни наукових і правових підходів до розуміння людської гідності та суб'єктності;

-визначити особливості сучасного етапу розвитку прав осіб з інвалідністю в умовах формування четвертого покоління прав людини.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи. Зокрема, використано формально-юридичний метод – для дослідження нормативного змісту правових актів, історико-правовий підхід – для виявлення етапів становлення правового статусу осіб з інвалідністю, а також системний підхід – для комплексного осмислення взаємозв'язку між різними поколіннями прав людини та моделями інвалідності.

Виклад основного матеріалу. Сучасна парадигма захисту прав осіб з інвалідністю є результатом тривалої інтелектуальної та правової еволюції. Розуміння цієї теми потребує комплексного аналізу: від зміни суспільного сприйняття інвалідності до формування конкретних правових механізмів, що забезпечують гідність, рівність і подолання соціальної нерівності людини в сучасному світі.

На шляху до закріплення правосуб'єктності осіб з інвалідністю, суспільство пройшло еволюцію від сприйняття таких людей як об'єктів опіки до визнання їх повноправними суб'єктами права (Шевчук, 2025). Розвиток прав осіб з інвалідністю безпосередньо пов'язаний із трансформацією соціальних уявлень про інвалідність як соціальний феномен. Упродовж тривалого часу домінувала медична модель інвалідності. У рамках цієї моделі інвалідність розглядається як хвороба та патологія (Чернецький, 2024, с. 88), що потребує лікування, реабілітації, компенсації або опіки. У такому випадку особа з інвалідністю втрачає у сприйнятті її як повноцінного суб'єкта права, й може сприйматися як об'єкт піклування. Такий підхід фактично відтворює та закріплює соціальну нерівність щодо осіб з інвалідністю.

Утвердження протягом тривалого часу медичної моделі інвалідності сприяло формуванню та реалізації ізоляційних практик по відношенню до осіб з інвалідністю – спеціалізованих інтернатних установ, обмежень у доступі до освіти, праці та публічного простору, що поглиблювало соціальну нерівність. Відповідно, правовий статус осіб з інвалідністю визначався не через категорію рівності, а через категорію залежності.

У другій половині XX століття стався перехід до соціальної моделі. Вона розглядає інвалідність як соціальний конструкт і визначає ключовими факторами змін трансформацію суспільного ставлення та забезпечення проактивної ролі самих осіб з інвалідністю (Чернецький, 2024, с. 88). У цій моделі інвалідність розглядається вже не як властивість людини, а як результат взаємодії між нею та недоступним середовищем.

Описаний перехід від медичної моделі інвалідності до соціальної корелює з еволюцією поколінь прав людини. Якщо перше покоління акцентувало на громадянських і політичних правах людини та формальній рівності перед законом, то увага другого була прикута до соціально-економічних прав, що зокрема постало питання про матеріальні умови реалізації гідності. Саме у межах другого покоління постає та формується право людини на соціальне забезпечення, медичну допомогу та працю. Ці зміни створили нормативну основу для включення осіб з інвалідністю у систему соціальної держави. Тобто, особи з інвалідністю розглядалися як особлива соціальна група, що потребувала додаткових гарантій захисту та забезпечення.

Формування третього покоління прав людини, орієнтованого на солідарність і колективні цінності, створило концептуальні передумови для переосмислення прав осіб з інвалідністю як таких, що передбачають не лише захист, а й рівність можливостей та недискримінацію. У системі третього покоління прав, особи з інвалідністю займають ключову позицію, де особливу роль відіграють міжнародна підтримка та прагнення до

ратифікації європейських стандартів. Надається більше можливостей для самореалізації, забезпеченні рівного доступу до ресурсів, активної участі у суспільному житті тощо. Одна із ключових позицій в цьому контексті – включення та повна інтеграція осіб з інвалідністю в життя суспільства. Цей підхід був закріплений у Конвенції про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права осіб з інвалідністю, 2006).

Отже, еволюція моделей інвалідності відбиває глибинну трансформацію праворозуміння – від патерналістського до інклюзивного, орієнтованого на подолання нерівності.

Ця зміна теоретичних підходів знайшла своє безпосереднє відображення в еволюції правового статусу особи.

Історія свідчить, що правовий статус осіб з інвалідністю тривалий час визначався через інститути опіки та піклування. У традиційних суспільствах особи з фізичними або психічними порушеннями як правило перебували під контролем рідних або церкви. Втручання держави носило характер благодійності або підтримання громадського порядку.

У період індустріалізації та формування сучасної держави з'являються перші елементи соціального законодавства. На цьому етапі інвалідність починає розглядатися в контексті втрати працездатності, що стало наслідком розвитку систем соціального страхування. Утім навіть у цей період ключовим залишається критерій здатності до праці, тож особи з інвалідністю оцінювалися передусім з точки зору їхньої продуктивності.

Після Другої світової війни відбувається універсалізація прав людини та формування концепції соціальної держави. Абсолютного значення набуває принцип гідності людини. Але особи з інвалідністю ще тривалий час розглядалися в контексті опіки та піклування, а отже залишалися в рамках соціально-захисної парадигми, що фокусувалася на допомозі, але не на рівності. Нормативно-правова база, що закріплювала права осіб з інвалідністю, включала в себе передусім постанови Ради Міністрів СРСР та УРСР та базувалася на системі пільг, пенсій та допомоги, але переважно для ветеранів війни (Якими пільгами користуються особи з інвалідністю...).

Визначальний зсув відбувається наприкінці XX – початку XXI століття і пов'язаний із прийняттям міжнародних нормативно-правових актів, які закріплюють концепцію рівності можливостей та недискримінації. Зокрема, прийнято Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю (CRPD) (Конвенція про права осіб з інвалідністю, 2006) – головний міжнародний документ, що фактично закріпив перехід від патерналістського підходу до осіб з інвалідністю, заснованого на механізмах опіки та соціальної допомоги, до їхнього визнання повноправними суб'єктами прав людини. Мета Конвенції: забезпечення повного та рівного здійснення всіх прав особами з інвалідністю. Значна увага приділялась принципам поваги до гідності та автономії людини, недискримінації, рівного доступу до усіх можливостей, забезпечення повної та активної участі особи з інвалідністю у житті суспільства, рівність чоловіків та жінок тощо. Фокус був спрямований не на створення нових прав, а забезпечення гідної та ефективної реалізації вже існуючих. Поряд із цим закріплювалися спеціальні гарантії, серед яких доступність інфраструктури, транспорту, безбар'єрність, інклюзивна освіта та ін. Прийняття Конвенції та ратифікація її Україною, сприяла реформуванню у сфері інклюзії, а також внесла свої корективи у національне законодавство у сферах освіти, працевлаштування та доступності (Конвенції про права осіб з інвалідністю, 2006).

Отже, історико-правовий розвиток демонструє поступовий перехід від соціально-захисної парадигми до концепції правосуб'єктності, що відображає загальну еволюцію прав людини.

Найбільш виразно ці теоретичні та історичні зрушення проявляються у сфері зайнятості, де трудове право стає ключовим інструментом поступового наповнення формальних гарантій реальним змістом. Як сфера практичної реалізації прав осіб з інвалідністю трудове право стає індикатором переходу до інклюзивної моделі.

Перші правові механізми включення осіб з інвалідністю у ринок праці були пов'язані з квотуванням робочих місць та створенням спеціалізованих підприємств. Хоча такі механізми були орієнтовані на позитивний результат, вони нерідко призводили до певної сегрегації, локалізуючи робочі місця та виробництва для осіб з інвалідністю.

Подальший розвиток антидискримінаційного законодавства змінив акценти. Заборона дискримінації за ознакою інвалідності вимагає визнання рівності не лише формально, а й у безпосередній реалізації трудових прав. Сучасні міжнародні стандарти, зокрема CRPD, вимагають від держав переходу до комплексної інклюзивної моделі ринку праці, де усунення фізичних та системних бар'єрів поєднується з гарантуванням гідної оплати, захистом від дискримінації та створенням безпечних умов для професійного розвитку кожного (Варгуляк, 2025, с. 144).

Таким чином, крім ролі інструменту соціального захисту трудове право перетворюється на механізм забезпечення принципу гідності. Залучення осіб з інвалідністю до ринку праці стає показником зрілості соціальної держави та рівня реалізації в ній прав людини. У цьому контексті права осіб з інвалідністю можна розглядати як своєрідний індикатор глибини демократичних трансформацій. Перехід від формального права на працю до реальних механізмів його реалізації свідчить про зміну самої парадигми праворозуміння – від декларативної рівності до інклюзії.

Активний розвиток інформаційних та медичних технологій, зміни світоглядних та ціннісних орієнтирів спричиняють формування четвертого покоління прав людини, пов'язаних з цифровим середовищем, генетикою, біоетикою тощо. До прав четвертого покоління відносять право на так звану гідну смерть, що в деяких юрисдикціях охоплює евтаназію, право на зміну статі, на трансплантацію органів, генетичну недоторканість, заборону клонування людини, одностатевий шлюб, штучне запліднення, бездітну сім'ю, доступ до інформації, до мережі Інтернет, право на захист персональних даних, цифрову ідентичність, на інформаційну безпеку тощо (Захарчук, 2025, с. 355; Нівня, 2024, с. 216-217).

В контексті четвертого покоління прав людини дослідники підкреслюють важливість збереження автономії людини, а саме здатності особи формувати власну ідентичність і самовиражатися в матеріальному та цифровому середовищі (соціальна автономія); зберігати правосуб'єктність та свободу волевиявлення в правовідносинах (правова автономія (Аврамова, 2025, с. 70-71)). Розвиток новітніх технологій породжує все нові етичні питання, які, своєю чергою, впливають на формування нових прав. Серед цих питань І. Захарчук виділяє припустимість використання алгоритмів для прогнозування поведінки людини; право людини на відмову від генетичного редагування; відповідальність за шкоду, завдану автономними системами штучного інтелекту (Захарчук, 2025, с. 357). Як бачимо, четверте покоління прав людини перебуває на етапі формування, навколо багатьох прав тривають етичні, філософські, юридичні дискусії.

Нормативно-правове забезпечення прав осіб з інвалідністю у контексті четвертого покоління прав людини, включає в себе не лише національне законодавство, а й міжнародні стандарти, серед яких виділяємо документи у сфері цифрових прав та технологій (резолюції ООН щодо цифрових прав), рекомендації щодо штучного інтелекту та прав людини (видані Радою Європи) та Європейський акт про доступність

(European Accessibility Act), на якому зупинимося детальніше, оскільки він є одним із ключових актів у цій сфері (Directive (EU) 2019/882)..

Ціллю прийняття вищезгаданого акту є усунення бар'єрів на внутрішньому ринку ЄС, забезпечення доступності до ринку послуг, а також усунення розбіжностей між стандартами доступності в різних державах. Цей акт поширюється на комп'ютери та операційні системи, банківські послуги, медіа, ТБ, комунікації та транспортні послуги. Були встановлені вимоги, щоб продукти та послуги були доступними, надійними, зрозумілими та сприйнятними. Акт забезпечує доступність осіб з інвалідністю до цифрових технологій, розширює можливості для працевлаштування, підвищує рівень цифрової інклюзії. Хоча Україна ще не стала членом Європейського Союзу, проте цей Акт має важливе значення, адже є орієнтиром при приведенні національного законодавства до європейських стандартів, а також є стимулом до впровадження стандартів доступності, що підкреслює прагнення нашої держави до євроінтеграції.

Таким чином, прийняття Європейського акту про доступність стало поштовхом до формування інклюзивного цифрового простору. Своїми положеннями він закріпив перехід від декларативного шуму до більш конкретних технічних стандартів доступності, що є характерним для четвертого покоління прав людини (Directive (EU) 2019/882).

Розвиток медичних та цифрових технологій трансформує умови реалізації прав людини і породжує нові питання про статус інвалідності, включаючи проблеми генетичного відбору, цифрової доступності тощо. Отже, права осіб з інвалідністю потребують свого осмислення в контексті формування четвертого покоління прав людини. Це зумовлено, по-перше, тим, що є недостатньо вивченими можливості реалізації цих прав особами з інвалідністю; по-друге, деякі права четвертого покоління створюють нові зони ризику для дискримінації осіб з інвалідністю.

Права четвертого покоління сьогодні є предметом дискусії, оскільки це покоління перебуває на етапі становлення. Дискусії ж стосовно прав осіб з інвалідністю набувають додаткової гостроти. Розглянемо це на прикладах прав, пов'язаних з біоетикою та цифровим середовищем.

Сьогодні з'являється позиція, згідно з якою розширення технологій в сфері генетики, зокрема, пренатальної геноміки призводить до створення і посилення в суспільстві негативних уявлень та ставлення до осіб з інвалідністю. Наприклад, аналіз ембріонів перед імплантацією під час штучного запліднення та відбракування таких, що мають ознаки генетичних патологій деякими представниками спільноти осіб з інвалідністю сприймається як дискримінаційна практика. Це пов'язано з побоюваннями щодо скорочення кількості людей з хворобами, для яких існує тестування (наприклад, з синдромом Дауна). Для тих, хто розділяє ці побоювання, сам факт систематичного виключення з людської популяції людей, подібних ним самим або їх близьким, може здатися образливим. Подібні скринінги розглядаються як висловлювання, згідно з яким життя особи з інвалідністю не варте того, щоб його прожити (Karosy, 2022). Зазначена позиція є суперечливою, а в деяких проявах, навіть радикальною.

Описана технологія не впливає безпосередньо на життя вже існуючих осіб з інвалідністю. Вона спрямована на зменшення страждань майбутніх дітей та їх сімей. Технологія дозволяє майбутнім батькам зробити вибір, який напряму вплине на все їх подальше життя. Важливо, щоб батьки в такій ситуації отримали достатньо інформації щодо життя осіб з інвалідністю та не ставали об'єктами маніпулювання з боку лікарів. Щодо впливу таких технологій на соціальне сприйняття інвалідності, зазначимо, що поряд з повагою до досвіду осіб з інвалідністю, визнання за ними можливості бути щасливими, важливо враховувати наявність об'єктивних обмежень, зумовлених

певними станами здоров'я. Реалізація комфортної інклюзивної взаємодії серед реальних людей не заперечує доцільності застосування новітніх медичних технологій задля зменшення обмежень у майбутніх поколіннях.

Цифрове середовище та цифрові права сьогодні також є зоною потенційного ризику щодо дискримінації прав осіб з інвалідністю. В сучасному світі через дані фільтрується ідентичність та досвід окремих людей, а штучний інтелект все частіше виступає посередником між даними та рішеннями людей. Некоректні, дискримінаційні дані щодо осіб з інвалідністю в результаті можуть призвести до створення хибних, несправедливих алгоритмів. В даній ситуації, концепції, розроблені самими особами з інвалідністю здатні сприяти забезпеченню справедливості даних про інвалідність і створення справедливих основ для взаємодії людей з інвалідністю та ШІ (Newman-Griffis, Swenor, Valdez & Mason, 2025). Також взаємодія осіб з інвалідністю з технологіями ШІ нерідко пов'язана з доступом до конфіденційної інформації (наприклад, під час розпізнавання нейромережею зображень на документах та описування їх для незрячого користувача). Таким чином, питання конфіденційності та захисту даних у випадку взаємодії особи з інвалідністю та ШІ потребує особливої уваги.

В цілому, можна сказати, що поява або визнання нових прав людини потребує додаткових уточнень та конкретизації щодо прав осіб з інвалідністю. Як було показано вище, для такої конкретизації необхідним є обговорення дискусійних питань, що виникають. Причому, такі обговорення повинні відбуватися не лише в науковому дискурсі, а й у медіапросторі при залученні експертів як серед осіб з інвалідністю, так і тих, чия практична діяльність пов'язана з людьми з особливими потребами.

Висновки. Еволюція прав осіб з інвалідністю відображає загальний розвиток поколінь прав людини. Від патерналістської моделі опіки до правозахисної та інклюзивної моделі – цей шлях демонструє поступове збільшення суб'єктності, від ізоляції до участі, від декларативної рівності до рівності, наповненої практичним змістом.

Соціологічний аналіз дозволяє зафіксувати зміну наративів щодо інвалідності у суспільному дискурсі, історико-правовий підхід – простежити трансформацію правового статусу, а трудове право – показати практичний вимір реалізації відповідних прав.

У цілому, розвиток прав осіб з інвалідністю слід розглядати органічною частиною загальної еволюції прав людини. Їхній розвиток демонструє перехід до інклюзивної моделі правової та соціальної держави, де серед центральних цінностей посідають місце людська гідність і рівні можливості.

Об'єктивним наслідком розвитку медичних і цифрових технологій є формування четвертого покоління прав людини. Виникнення нових прав супроводжується появою нових філософських, соціальних, етичних і правових викликів. У цьому контексті права осіб з інвалідністю потребують додаткової концептуалізації з урахуванням як нових можливостей, так і потенційних ризиків дискримінації. Аналіз біоетичних та цифрових аспектів засвідчує, що впровадження новітніх технологій не заперечує цінності життя осіб з інвалідністю, але вимагає врахування обмежень, зумовлених певними станами здоров'я. Водночас особливого значення набуває забезпечення справедливості даних, неупередженості алгоритмів та належного рівня захисту конфіденційної інформації.

Отже, подальший розвиток прав людини потребує системного міждисциплінарного осмислення із залученням як наукової спільноти, так і лідерів думок.

Бібліографічний список

- Конвенція про права осіб з інвалідністю, 2006. *Верховна Рада України*, [онлайн]Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
- Аврамова О. Є., 2025. Четверте покоління прав людини: право бути людиною. *Вісник Національної академії правових наук України*, том 32, №3, с. 63-86. <https://doi.org/10.31359/1993>.
- Варгуляк, О.Г., 2025. Зміст права осіб з інвалідністю на працю та зайнятість за Конвенцією ООН з прав осіб з інвалідністю. *Київський часопис права*, 3, с.140-145. <https://doi.org/10.32782/klj/2025.3.19>.
- Захарчук І. В., 2025. Міжнародне право в умовах цифровізації: становлення четвертого покоління прав людини. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*, 05, частина 3, с.353-359. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.52>.
- Нівня Г. О., Філософські засади четвертого покоління прав людини. Державно-правові засади безпекового середовища в Україні в умовах сучасних викликів: матер. III всеукр. Наук. Конф., 18 груд. 2024 р. Одеса, 2024. С. 216-219.
- Чернецький, Д.Д., 2024. Соціальна та медична моделі інвалідності: пошук підвалин постфеноменологічного дослідження. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*, 2 (40), с.88-92. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.40.19336>.
- Шевчук, Н.В., 2025. Еволюція міжнародних стандартів правосуб'єктності осіб з інвалідністю. Проблеми сучасних трансформацій. *Серія: право, публічне управління та адміністрування*, 15. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-15-01-14>.
- Якими пільгами користуються особи з інвалідністю внаслідок війни згідно діючого законодавства. *Міністерство у справах ветеранів України*. Режим доступу: <https://mva.gov.ua/veteranam/yakimi-pilgami-koristuutsya-osobi-z-invalidnistu-vnaslidok-viyni-zgidno-diuchogo-zakonodavstva#:~:text=>
- Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services (Text with EEA relevance).
- Kapossy, C., 2022. An Expressivist Disability Critique of the Expansion of Prenatal Genomics. Allyse, M.A., Michie, M. (eds) *Born Well: Prenatal Genetics and the Future of Having Children*. The International Library of Bioethics, vol 88. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-82536-2_5.
- Newman-Griffis D., Swenor B., Valdez R. & Mason G., 2025. Disability data futures: Achievable imaginaries for AI and disability data justice. *Beyond Tech Fixes: Towards an AI Future Where Disability Justice Thrives*. Cham: Springer, P. 205–218. https://doi.org/10.1007/978-3-031-93022-5_16.

References

- Konventsiiia pro prava osib z invalidnistiu [Convention on the Rights of Persons with Disabilities], 2006. Verkhovna Rada of Ukraine. [online] Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (in Ukrainian).
- Avramova O. I., 2025. Chetverte pokolinnia prav liudyny: pravo buty liudynoiu [The fourth generation of human rights: the right to be human]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, tom 32, №3, pp. 63-86. <https://doi.org/10.31359/1993>. (In Ukraine).
- Varhuliak, O., 2025. Zmist prava osib z invalidnistiu na pratsiu ta zainiatist za Konventsiiieiu OON z prav osib z invalidnistiu [Content of the right of persons with disabilities to work

- and employment under the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. Kyivskyi chasopys prava, 3, pp.140-145. <https://doi.org/10.32782/klj/2025.3.19> (in Ukrainian).
- Zakharchuk I. V., 2025. Mizhnarodne pravo v umovakh tsyfrovizatsii: stanovlennia chetvertoho pokolinnia prav liudyny [International law in the context of digitalization: the emergence of the fourth generation of human rights]. Elektronne naukovye vydannia «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo», 05, chastyna 3, p. 353-359. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.52>. (In Ukraine)
- Nivnia H. O. Filosofski zasady chetvertoho pokolinnia prav liudyny [Philosophical foundations of the fourth generation of human rights]. Derzhavno-pravovi zasady bezpekovoho seredovyscha v Ukraini v umovakh suchasnykh vyklykiv: mater. III vseukr. nauk. konf., 18 grud. 2024 r. Odesa, 2024. P. 216-219. (In Ukraine)
- Chernetskyi, D., 2024. Sotsialna ta medychna modeli invalidnosti: poshuk pidvalyn postfenomenolohichnoho doslidzhennia [Social and medical models of disability: in search of foundations for postphenomenological research]. Visnyk NAU. Serii: Filosofiia. Kulturolohiia, 2 (40), pp.88-92. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.40.19336> (in Ukrainian).
- Shevchuk, N., 2025. Evoliutsiia mizhnarodnykh standartiv pravosub'iektnosti osib z invalidnistiu [Evolution of international standards of legal capacity of person with disabilities]. Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia, 15. <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-15-01-14> (in Ukrainian).
- What benefits do persons with disabilities as a result of war enjoy under current legislation? Ministry of Veterans Affairs of Ukraine. Access mode: <https://mva.gov.ua/veteranam/yakimi-pilgami-koristuutsya-osobi-z-invalidnistu-vnaslidok-viyni-zgidno-diuchogo-zakonodavstva#:~:text=>
- Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services (Text with EEA relevance).
- Kaposy, C., 2022. An Expressivist Disability Critique of the Expansion of Prenatal Genomics. Allyse, M.A., Michie, M. (eds) Born Well: Prenatal Genetics and the Future of Having Children. The International Library of Bioethics, vol 88. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-82536-2_5.
- Newman-Griffis D., Swenor B., Valdez R. & Mason G., 2025. Disability data futures: Achievable imaginaries for AI and disability data justice. Beyond Tech Fixes: Towards an AI Future Where Disability Justice Thrives. Cham: Springer, P. 205–218. https://doi.org/10.1007/978-3-031-93022-5_16.

K.YE. Palshkov
H.O. Nivnia
A.S. Nitsevykh

RIGHTS OF PERSONS WITH DISABILITIES IN THE CONTEXT OF THE HISTORY OF THE DEVELOPMENT OF HUMAN RIGHTS GENERATIONS

The article is devoted to the analysis of the rights of persons with disabilities in the context of the history of the development of human rights generations. The relevance of the study is determined by global transformations of modern legal understanding and increased attention to inclusive approaches in legal doctrine. The authors drew attention to the fact that the process of globalization, the digitalization of society, inclusion, the introduction of international standards, and Ukraine's European integration became an impetus for a complete

rethinking of the place of persons with disabilities in the system of legal guarantees and the transition from declarative consolidation to the real provision of equality in all spheres of public life.

Despite the intensification of barrier-free processes, persons with disabilities continue to face systemic challenges in the realization of their rights. This primarily concerns access to educational and social benefits, work, active participation in public affairs, etc. In the scientific study, the authors analyzed the transformation of disability models as a reflection of changes in scientific and legal approaches to understanding human dignity and subjectivity, and also identified the features of the current stage of development of the rights of persons with disabilities in the context of the formation of the fourth generation of human rights.

The emphasis is on the fact that the rights of persons with disabilities need to be rethought in the context of the formation of the fourth generation of human rights. Today, these issues are a subject of debate. After all, this is due, firstly, to the fact that the possibilities of realizing these rights by persons with disabilities are insufficiently studied; secondly, some fourth-generation rights create new risk zones for discrimination against persons with disabilities.

Therefore, the further development of human rights requires a systematic interdisciplinary understanding with the involvement of both the scientific community and opinion leaders.

In conclusion, the researchers note that the development of the rights of persons with disabilities should be considered an organic part of the overall evolution of human rights. Their transformation demonstrates the transition to an inclusive model of a legal and social state, where human dignity and equal opportunities are among the central values.

Keywords: *human rights generation, barrier-free, inclusion, discrimination, persons with disabilities, disability models, accessibility, bioethics, digitalization, globalization, transformation, labor law, social inequality.*

Статтю було подано / The article was submitted

05.04.2026

Статтю було прийнято / The article was accepted

21.04.2026